

Theodor Kittelsen - Fra Arnt Bryde Sundseth & Erik K. Bjerkes samlinger.

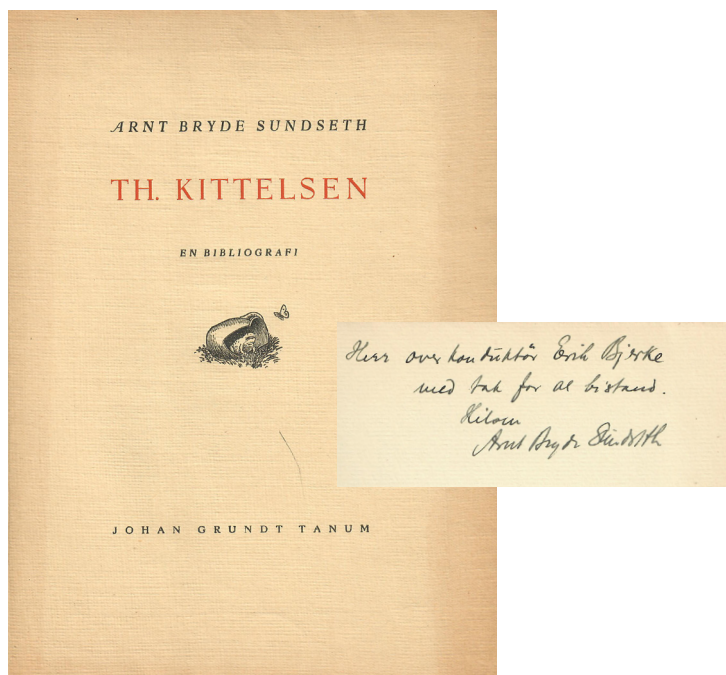
En liten introduksjon av Fredrik Delås

Kittelsens kunst er i vinden om dagen og hans malerier kan skilte med rekordhøye tilslag ved auksjoner de siste årene; «Kvitebjørn kong Valemon» ble solgt for 36 millioner kroner ved Grev Wedels plass Auksjoner i 2024 og «Guldhornet» gikk for pene 12,8 millioner kroner hos Blomqvist i 2018.

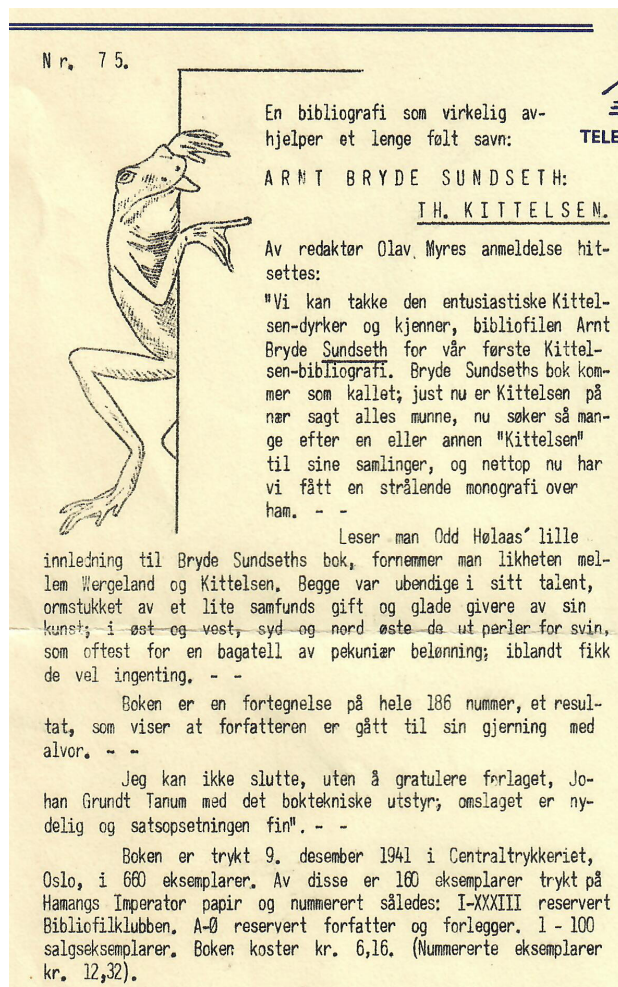
Kittelsen var en glitrende illustratør, og det er vemodig å tenke på hans skjebne og relativt lunkne mottagelse i samtiden. Han etterlot seg en liten rekke selvproduserte illustrerte praktbøker og mapper, i tillegg til en meget spredt illustrasjonsproduksjon i tidsskrifter, julehefter m.m. En som la ned et viktig dokumentasjonsarbeid knyttet til Kittelsens illustrasjonskunst var Bibliofilklubbens medlem nr. 27, Arnt Bryde Sundseth [1900-1947]. I tillegg til Kittelsens egen produksjon, dokumenterte Sundseth hans bidrag i andre publikasjoner, noe som endte med en bibliografi på 186 registreringsnummer.

Illustrasjonskunst var et populært samlerområde, og Sundseths referansebøker «Th. Kittelsen. En bibliografi.», 1941 og «Norsk Illustrasjonskunst 1850-1950» (ferdigstilt av Alf C. Melhus etter Sundseths død), 1952, er viktige referanseverk i så måte.

Så, hvorfor velger vi å presentere Sundseth og Bjerkes samlinger under ett? De to herrer hadde et sammenfallende medlemskap i Bibliofilklubben gjennom 15 år, og de hadde flere felles interesseområder innen samleriet, heriblant Th. Kittelsen. Da jeg begynte arbeidet med de to samlingene, var det nesten litt merkelig å se hvordan de utfyller hverandre. Det er faktisk ikke mange dubletter blant objektene. Sundseth fikk åpenbart innspill fra Bjerke i arbeidet med bibliografien, noe et dedikasjonsseksemplar blant Bjerkes bøker bevitner.

Olav Myre, nær bokvenn av Sundseth, omtaler Kittelsen-bibliografien med varme ord i Nytt fra Damm, nr. 75, 23. februar 1942.

Bjerke trekker frem Kittelsen som samlerområde i spalten "Boksamlerne forteller", Aftenposten 20/10 1958.

Boksamlerne forteller:

Nye sider av Th. Kittelsen som bokillustratør

«Lærde Maanebeboere diskuterer om, hvorvidt Jorden er beboet». Tegning av Th. Kittelsen i «Alverdens gemytlige Lande», 1887.

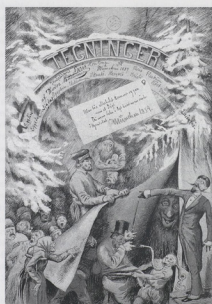
Den omtalte bibelen har vi ikke klart å finne blant Bjerkes bøker, men i Sundseths hyller sto det et eksemplar.

I den rikholdige samlingen av kunsthistorisk litteratur inntar Theodor Kittelsen en bred plass. Bjerke sier selv at han alltid har likt tegningene hans. Samlingen er overraskende. Ikke nok med at Bjerke har alle de mapper eller album i tildels stort format, som var så populære før og omkring årsskiftet, her finnes en mengde trykk som man må formode er temmelig ukjente, selv for dem som mener å kjenne Kittelsens produksjon. Her er en stor utgave av Det nye testamente, utgitt i Finland og illustrert av nordiske kunstnere. Ellif Pettersen og Kittelsen var de norske representantene. Selvom Kittelsen øyensynlig har gjort en helhjertet innsats, er det tydelig å merke at denne oppgaven ikke lå for ham. To digre volumer av Rocambole, øyensynlig avisføljetonger, har han også illustrert, men denne oppgaven har nok heller ikke huet ham. Til en praktutgave av det tyske tidsskriftet «Pan» har Kittelsen illustrert et Garborg-dikt med drivende gode vignetter og illustrasjoner, som kommer yppelig til sin rett i det fremragende trykkarbeidet. I en stor dansk bok, «Alverdens gemytlige Lande» (1887), hevder Kittelsen seg fint i selskap med dattidens store tegner-kanoner, Caran d'Ache, Wilh. Busch, George de Maurier og A. A. Oberlænder, for å nevne noen. I denne samlingen finnes det faktisk materiale til en hel doktoravhandling om Theodor Kittelsen som illustratør.

ARNT BRYDE SUNDSETH

TH. KITTELSEN

En bibliografi

Med forord og tillegg av
ERIK BRYDE SUNDSETH

I forbindelse med utgivelse av «Th. Kittelsen. Kjente og ukjente sider ved kunstneren», Holger Kofoed & Einar Økland [Stenersen, 1999], utarbeidet Erik Bryde Sundseth en oppdatert utgave av sin fars bibliografi. Denne ble inntatt til slutt i boken, og det ble laget et lite særtrykk av oversikten. Ved tillegg til den opprinnelige bibliografien, refereres det ved auksjonen til Erik Bryde Sundseths bidrag.

Jeg tør påstå at dette er det mest omfattende Kittelsen-materialet presentert ved auksjon noensinne. Her er det mulighet for å legge grunnsteinen for en fantastisk Kittelsen-samling, og jeg håper dette inspirerer til det å samle Kittelsens fantastiske illustrasjonskunst.

Til slutt lar jeg forfatterne selv presentere det bibliografiske arbeidet, og Odd Hølaas avslutter det hele med sin innledning.

Erik Bryde Sundseths forord til 1999-utgaven.

FORORD TIL BIBLIOGRAFIEN

Arnt Bryde Sundseth (1900–1947), bankmann og bibliofil, utga sin Kittelsen-bibliografi i 1941 (Forlag: Johan Grundt Tanum. Opplag: 660 eks.). Dette var min fars første større bibliografiske arbeid innenfor et av hovedområdene for hans samlervirksomhet – bøker illustrert av norske kunstnere. Her inntok Th. Kittelsen en sentral plass. Boksamlingen skulle etter hvert omfatte en ganske betydelig Kittelsen-avdeling. Min far utga ellers bibliografier over Vilhelm Krag og Gabriel Scotts forfatterskap. Gjennom de siste årene av sitt liv hadde han samlet inn, og delvis fått systematisert, et svært materiale som skulle bli hans hovedverk – Norsk illustrasjonskunst. Han rakk ikke å avslutte arbeidet. Det ble fullført av førstebibliotekar Alf C. Melhus og utgitt av Forening for norsk bokkunst i 1952: *Norsk illustrasjonskunst 1850–1950*.

Kittelsen-bibliografien var først og fremst ment å være et nyttig oppslagsverk for Kittelsen-interesserte samlere i en tid da etterspørselen etter hans bøker og illustrasjonsarbeider ellers var sterkt økende. Når bibliografien nå trykkes på ny i det store praktverket som J. M. Stenersens Forlag A.S utgir om kunstneren, håper jeg den kan komme til nytte også for nye generasjoner av Kittelsen-beundrere. Jeg er i alle fall glad for at min fars bidrag til Kittelsen-litteraturen blir gjort kjent igjen.

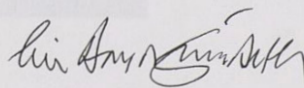
Bibliografien spenner over et langt tidsrom, fra 1881 til 1941, og omfatter i alt 186 bøker, hefter og annet illustrert materiale. Enkelte ting, julehefter spesielt, kan gjengi illustrasjoner som er oppført under tidligere registernummer. Men alt i alt gir det store antallet registreringer et godt inntrykk av hvorledes det stadig har dukket opp arbeider fra Kittelsens hånd, som ikke har vært reproduisert tidligere, selv mange, mange år etter kunstnerens død. Og enda er ikke skattkisten tømt.

Min fars etterlatte arkiv er ført frem t.o.m. 1944. Det inneholder et rikt suppleringsmateriale til biblio-

grafien. Sammen med andre verdifulle opplysninger som jeg har mottatt, er alt dette materialet innarbeidet i «Tilleggsopplysninger og suppleringer til bibliografien». Det er benyttet samme kronologi og fortløpende registernummerering, med bokstavtilføyelse for nyregistreringer frem til 1939.

Gjengivelser av Kittelsen-motiver i form av julekort og postkort, eller enkeltstående og serie-fremstilte reproduksjoner i stort format, faller utenfor bibliografiens ramme. Det ble bare gjort ett unntak, som tilleggsopplysning til registernummer 66. Enkelte spesielle ting som jeg er blitt gjort kjent med, vil imidlertid trolig være av særskilt interesse, og fortjener derfor en omtale. Av hensyn til systematikken er dette materialet presentert helt i slutten av tillegget til bibliografien, uten registernummerering.

Det har ikke vært tid og anledning til noen bred gjennomgang av illustrerte bøker, hefter, tidsskrift- og avisartikler om Th. Kittelsen i perioden 1945 og frem til i dag. I valget mellom å benytte et ufullstendig materiale som supplement til bibliografien for denne perioden, eller å sette sluttstrek med året 1944, har jeg funnet det siste riktigst. Selvsagt hadde det vært ønskelig med en komplettering av bibliografien for tiden etter 1945. På den annen side er perioden frem til dette året (med siste registreringer i 1942) sikkert den viktigste i bibliografisk henseende. Når det først er satt en tidsramme om bibliografien, håper jeg til gjengjeld at den er blitt tilnærmet fullstendig innenfor denne rammen.

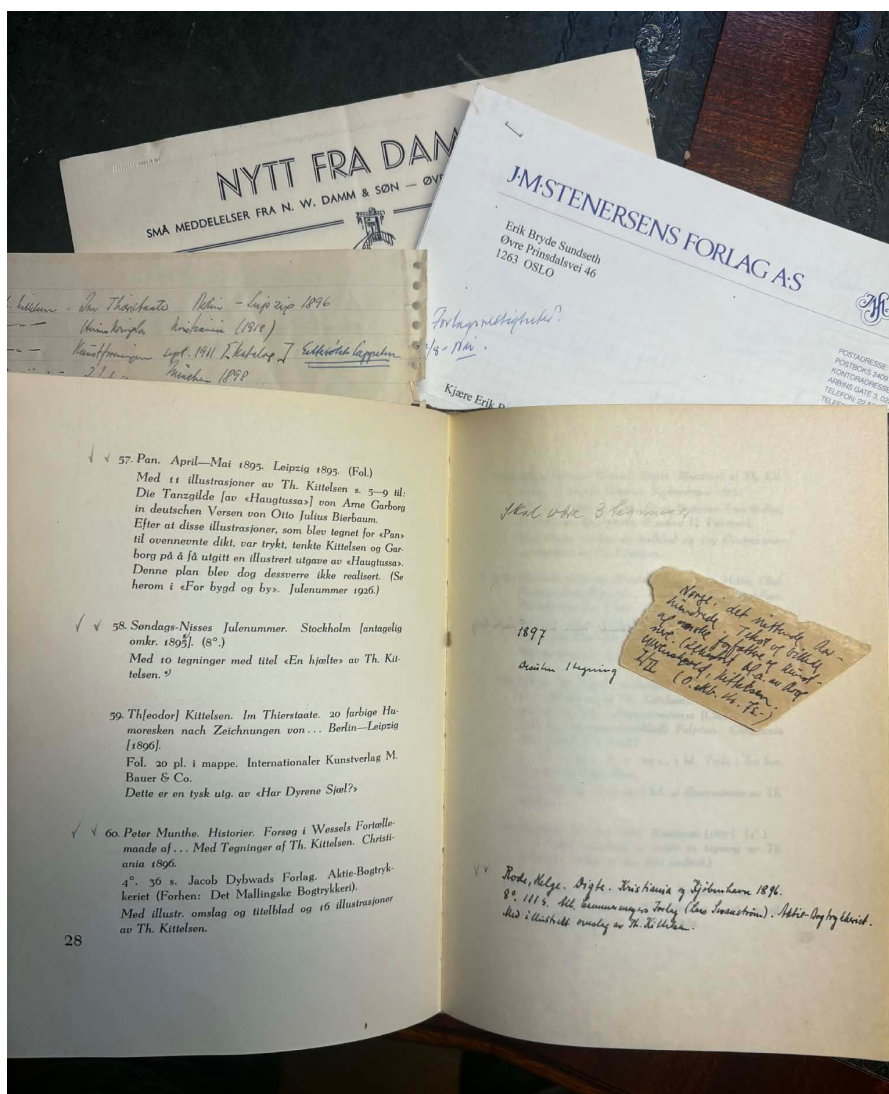
Erik Bryde Sundseth

Oslo, september 1999

Arnt Bryde Sundseths forord til førsteutgaven, .

”Interessen for Th. Kittelsens illustrasjoner og tegninger har tiltatt år for år og er stadig stigende, hvad også efterspørselen efter hans bøker og de priser, som nu blir betalt for disse, viser. Jeg har derfor trodd at det vilde være av interesse og til hjelp for Kittelsen-interesserte under deres arbeid og samling å kunne ha en bibliografi for hånden. Og i denne tro våger jeg derfor å fremlegge en sådan, til tross for at jeg selvfølgelig er på det rene med at det må være flere mangler. For enhver supplerende opplysning vil jeg derfor være meget takknemlig. Bibliografien, som er ordnet kronologisk efter utgivelsesåret, omfatter alle de bøker, julehefter, blader og tidsskrifter jeg kjenner til med illustrasjoner og tegninger av Kittelsen. Dog er bare første utgave av bøkene medtatt, såfremt det ikke i senere utgaver er kommet nye illustrasjoner til. Kunsthistoriske verker og avhandlinger er ikke medtatt uten at de inneholder tegninger som tidligere ikke har vært trykt. Avisene har jeg ikke hatt anledning til å gjennomgå i sin helhet, så av disse er bare medtatt de jeg selv har kjent til eller fått opplysning om. For en lettere oversikts skyld har jeg bak i boken satt op en kronologisk fortegnelse over de bøker Kittelsen selv har skrevet og utgitt, og en annen over de bøker han har illustrert. Blader, hefter og bøker med enkelte løsrevne tegninger er da ikke medtatt i disse. Et arbeide som dette er selvsagt ikke blitt til uten hjelp og opplysninger fra andre. Til alle dem som med største elskverdighet har ydet mig hjelp, retter jeg min hjerteligste takk.”

Arnt Bryde Sundseth.

Bryde Sundseths interfolierte arbeidseksemplar.

Odd Hølaas' innledning til førsteutgaven.

”Det må ligge et iherdig tålmodighetsarbeid bak en så grundig Kittelsenbibliografi som den Arnt Bryde Sundseth har skrevet, men det må også ha vært et underholdende arbeid, belønnet med morsomme og overraskende funn. For Kittelsens tegninger blev særlig i nitti-årene spredt i en vrimmel av blader og bøker, hvorav mange vilde være sunket i glemselen om ikke de var flytt op igjen i antikvariatene på grunn av Kittelsens tegninger. Men det kan være på sin plass straks å fremheve, at når Kittelsens produksjon blev så spredt, når han måtte mynte sitt store talent ut i en slik mengde småtegninger til blader og bøker, skyldtes det den ulykkelige omstendighet at vårt samfund ikke maktet å gi ham store samlende oppgaver hvor han kunde konsentrere sig. Våre forleggere og vårt publikum klarte ikke for 50 år siden å holde tritt med hans produktionskraft, og miljøet maktet ikke å gi vår største og fantasifulleste illustratør ordentlige arbeidsvilkår. Han følte sig nemlig først og fremst som illustratør og som bokkunstner. Det var der hans kjærlighet lå, der følte han bevegelsesfriheten fantasiens livsbetingelse meget sterkere enn i maleriet. Det kastet en forbitrelsens skygge over hans liv at han ikke fikk utfolde sig som bokkunstner slik som han hadde håpet og drømt. Men Kittelsens innsats som illustratør er da så omfattende og så populær og anerkjent at dette må være en overdrivelse!

Nei, la oss i en fart se på hvordan det gikk med hans hovedverker. I de siste og verste hungerårene nede i München laget han illustrasjonene til den antikke parodi på Homers heltediktning, Homers froske- og musekrig, som den populært kalles. Det er en ypperlig samling illustrasjoner som vakte opsikt i Tyskland, men herhjemme blev den ikke solgt, ennsi utgitt. Den blev langt om lenge erhvervet av den store kunstsamler Pontus Fürstenberg i Göteborg, og først for en del år siden blev den for første gang offentliggjort i det svenske «Ord och Bild». Vendepunktet i Kittelsens liv var da han kom til Skomvær i Lofoten og med en ubendig arbeidslyst i løpet av halvannet år laget noen av sine hovedverker: tegningene til Djurklous eventyr, «Fra Livet i de smaa Forholde», «Fra Lofoten», «Troldskab», tegningene til Peer Gynt, som han selv betraktet som sitt livs hovedoppgave, foruten en hel del andre ting. Men en ting er å tegne og dikte, noe annet var å få det utgitt. Denne stormende og strømmende produksjon var høist betenkelig. Talentfull bevares, men betenkelig. Han måtte lære å holde igjen og rasjonere på sin arbeidsiver! Det gikk ikke anderledes enn at «Troldskab» blev fire fem år forsinket og «Peer Gynt» fikk han aldri illustrere. Så tegnet han Jomfrulandserien, som regnes for noe av det fineste og verdifulleste i norsk tegnekunst. Hvordan gikk det med den? Aldri utgitt. Ernst Bojesen i København utgav «Har Dyrene Sjæl?» og gav ham i oppdrag å illustrere Wessel. Det var lyspunkter. Men så kom hans neste store verk «Svartedauen», dette fulltonende mestergrep ned i vår mørkstrengede middelalder. Det gikk seks år før han fikk forlegger! Og så til- slutt kom det lyse, lyriske epos over Skognorge, «Tirelil Tove». Som aldri blev trykt. Dermed var hans kraft brutt. Hans store drøm, å bli Islands skildrer, fikk han aldri realisert. Det er ikke til å undres over at Kittelsen blev bitter, men det satte heldigvis ikke merker i hans kunst. Arbeidet blev hans trøst og befrielse for bekymringene. Dette skrives dog ikke for å beklage Th. Kittelsens skjebne, men fordi det er den nødvendige bakgrunn for en bibliografi over hans arbeider. Det forklarer at hans produksjon er blitt så mangfoldig og spredt. Hans arbeider kan ha ytterst skiftende verdi, alt har han ikke tatt like høitidelig, men et stort talent og et evig sprudlende opkomme som hans, er ikke smålig husholderisk. Rett som det er, treffer en på små mesterverker mellem glemte og gulnede blader. Men en ting må en holde sig for øie, når en betrakter Th. Kittelsen som bokkunstner og illustratør. Han fikk akkurat vist at han var den fantasifulleste og den allsidigste vi har hatt, tenk på treklangen Lofoten, Jomfruland og Tirelil Tove. Han var også den mest karakterfulle. Men han fikk aldri utfolde sig.”

Odd Hølaas.